

ABEL THEODORE / ACHRID / „ADAM
I EWA” / ADAMCZYK (ZAREMBA) MARIAN
/ AESCOLY WEINTRAUB ARON / ALTHAUS
PAUL / ANTEK Z BAŁUT / ARARAT / AUER-
BACH BERYSZ / BAŁUTY IZRAELA RABONA
/ BANEK SIGISMUND / BARTKIEWICZ
ZYGUNT / BARUCHIN ELI / BAWĘENA
WINCENTEGO KOŚCIKIEWICZA /
BIBLIOTEKI I WYPOŻYCZALNIE KSIĄŻEK
W ŁODZI / BŁASZCZYKÓWNA ZOFIA /
BOGUSZEWSKA HELENA / BÓLSKI JERZY
/ CHAD GADJA / CHRUSZCZEWSKI
STANISŁAW / CHRUŚCIELSKA KRYSZYNA
/ CZAJEWSKI WIKTOR / „FREIE BÜHNE”
/ „FRILING” / FROM ELIASZ EDWARD /
FRYSZMAN DAWID / FUKS CHAIM LEJB /
„FUN DER SEDRO” / GLISZYŃSKI ARTUR
/ „GŁOS POLSKI” / „GŁOS PORANNY”
/ HABERMANN EDUARD / HAJKOWSKI
ZYGUNT / HALPERN ICCHAK /
„HAŚŁO ŁÓDZKIE” / HAZOMIR / ITKIN
ABRAM / IWAN WOLF / JAGOSZEWSKI
MIECZYŚŁAW / JONASOWICZ (JANASO-
WICZ) ICCHAK / KAC ZYSZE / KACENEL-
SON ICCHAK / KACZKA JAKUB / KAHAN
LAZAR / LASKOWSKI KAZIMIERZ / LEJB
MIRIAM / LEWIN EUGENIA / MADLER
ADAM / „MAJAK” / MANDELBAUM JAKOW
/ MARRENÉ-MORZKOWSKA WALERIA /
MARTYNOWSKI STANISŁAW / NAGRODA
LITERACKA MIASTA ŁODZI / NAJMAN
JECHESKIEL MOSZE / NAŁĘCZ JERZY /
OCHOCKI ADAM / „ODNOWA” / „OGNI-
SKO RODZINNE” / POTASZ RIKUDA /
POZNAŃSKI ALFRED / „PRACE POLONI-
STYCZNE” / PRASA CODZIENNA
W JĘZYKU POLSKIM / RABINOWICZ CHANA
/ RABON IZRAEL / RAYMOND BRUNO /
TEATR NIEMIECKI W ŁODZI / TEATR POLSKI
W ŁODZI / TEATR ŻYDOWSKI W ŁODZI
/ UGER SZAJA / ULINOWER MIRIAM /
„UŚMIECH” / WANDURSKI WITOLD /
WASSERCUG DOROTA / „WESOŁY
BOCIAN” / WILL JULIAN

SŁOWNIK KULTURY LITERACKIEJ ŁODZI DO 1939 R.

pod redakcją

Katarzyny Badowskiej, Tomasza Cieślaka
Dariusza Dekiertha, Karoliny Kołodziej
Moniki Kucner, Krystyny Pietrych
Krystyny Radziszewskiej, Anny Wardy
Ewy Wiatr

**SŁOWNIK
KULTURY
LITERACKIEJ
ŁODZI
DO 1939 R.**

Seria Kultura Literacka Łodzi

Rada Naukowa serii

Katarzyna Badowska
Tomasz Cieślak
Dariusz Dekiert
Karolina Kołodziej
Monika Kucner
Krystyna Pietrych
Krystyna Radziszewska
Anna Warda
Ewa Wiatr

WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

[Kup książkę](#)

SŁOWNIK KULTURY LITERACKIEJ ŁODZI DO 1939 R.

pod redakcją

Katarzyny Badowskiej, Tomasza Cieślaka
Dariusza Dekierťa, Karoliny Kołodziej
Moniki Kucner, Krystyny Pietrych
Krystyny Radziszewskiej, Anny Wardy
Ewy Wiatr

**WYDAWNICTWO
UNIwersYTETU
ŁÓDZKIEGO**

Łódź 2022

[Kup książkę](#)

Katarzyna Badowska (ORCID: 0000-0002-6149-5612)
Karolina Kołodziej (ORCID: 0000-0003-3122-1108)
– Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Zakład Literatury Pozytywizmu i Młodej Polski
90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173

Tomasz Cieślak (ORCID: 0000-0002-2916-7686)
Krystyna Pietrych (ORCID: 0000-0001-9796-185x)
– Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Zakład Literatury i Tradycji Romantyzmu
90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173

Dariusz Dekiert (ORCID: 0000-0003-1075-2567)
Monika Kucner (ORCID: 0000-0001-6157-4532)
Krystyna Radziszewska (ORCID: 0000-0002-6508-9742)
– Uniwersytet Łódzki, Wydział Filologiczny, Zakład Niemcoznawstwa
90-236 Łódź, ul. Pomorska 171/173

Ewa Wiatr (ORCID: 0000-0003-2675-0726) – Uniwersytet Łódzki
Wydział Filozoficzno-Historyczny, Centrum Badań Żydowskich
90-219 Łódź, ul. A. Kamińskiego 27a

TEKSTY PRZYGOTOWALI

Katarzyna Badowska (KB), Bartłomiej Cieśla (BC), Tomasz Cieślak (TC), Dariusz Dekiert (DD)
Irmina Gadowska (IG), Miłosz Hrycek (MH), Joanna Jabłkowska (JJ), Karolina Kołodziej (KK)
Monika Kucner (MK), Jacek Ładorucki (JL), Małgorzata Leyko (ML), Izabela Olejnik (IO)
Krystyna Pietrych (KP), Karolina Prykowska-Michalak (KPM), Krystyna Radziszewska (KR)
Philip Schwartz (PS), Aneta Stawiszyńska (AS), Magdalena Stefańska (MS)
Anna Warda (AW), Ewa Wiatr (EW)

Publikacja powstała w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego
pod nazwą Narodowy Program Rozwoju Humanistyki w latach 2015–2021
nr 0100/NPRH4/H1a/83/2015

© Copyright by Authors, Łódź 2022
© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2022

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego
Wydanie I. W.10653.22.0.K

Ark. wyd. 30,1; ark. druk. 28,875

ISBN 978-83-8220-896-2
e-ISBN 978-83-8220-897-9

SPIS TREŚCI

Wstęp	7
Autorzy haseł	13
Alfabetyczny spis haseł	15
Hasła słownikowe	23
Spis ilustracji	431
Indeks nazwisk	437
Indeks tytułów dzienników i czasopism wydawanych w Łodzi przed wrześniem 1939 r.	457

WSTĘP

Słownik kultury literackiej Łodzi do 1939 roku zawiera hasła rzeczowe prezentujące zjawiska, które składają się na życie literackie miasta począwszy od połowy XIX w. po wybuch drugiej wojny światowej. Choć bowiem Łódź uzyskała prawa miejskie w 1423 r., to długo pozostawała prowincjonalnym miasteczkiem na trakcie łączącym Zgierz z Piotrkowem. Także pierwsze dekady rozwoju Łodzi przemysłowej – od trzeciego dziesięciolecia XIX w. – nie okazały się czasem owocnym dla lokalnej kultury. Bujny, wielonarodowościowy rozkwit miasta jako bawełnianej monokultury fabrycznej przyniósł zrazu nieliczne tylko literackie świadectwa, a i to głównie wśród autorów przyjeżdżających z zewnątrz, zainteresowanych dziwnym fenomenem, taktowanym jako obcy polskiej tradycji. Dopiero w latach 80. XIX w. mówić można o tworzeniu się żywszego obiegu literackiego w Łodzi. Fakt ten zbiegł się z ogólnospołecznymi zmianami w postrzeganiu źródeł i wartości kultury literackiej. O ile do połowy stulecia decydującą rolę w jej kształtowaniu i podtrzymywaniu odgrywała szlachta i wywodząca się z niej inteligencja, o tyle kultura literacka schyłku XIX w. zaczęła podlegać zmianom, między innymi poprzez stopniowe umasowienie uczestnictwa w niej środowisk traktowanych wcześniej jako marginalne – w przypadku Łodzi warstwy robotniczej, coraz bardziej świadomej swojego społecznego znaczenia. W środowisku łódzkim widać przy tym niezwykle wyraźnie, charakterystyczne dla nowoczesności, zacieranie się granicy udziału w kulturze wysokiej, dziedziczonej – i w kulturze popularnej, lokalnej, rozwijanej równocześnie w kilku językach (co wyróżniało miasto spośród innych ośrodków przemysłowych). Niezwykle istotną rolę kulturotwórczą w Łodzi pełniła wielojęzyczna prasa, zarówno codzienna, jak i periodyczna, oferująca dodatki literackie, publikująca krótkie utwory, powieści w odcinkach, omówienia i recenzje. Tam głównie znajdowali zatrudnienie pierwsi łódzcy pisarze i poeci. Bujnie rozwijało się życie teatralne, wywołujące dużo emocji wśród mieszkańców. Tworzono biblioteki publiczne, powstawały wydawnictwa. Silne było lokalne środowisko oświatowe, zarówno rosyjskie, jak i niemieckie, żydowskie, a z czasem też polskie, choć nie powiodły się aż do 1939 r. próby utworzenia w mieście publicznej uczelni wyższej. W 1919 r. Rada Miejska wprowadziła – jako pierwsza w kraju – obowiązek powszechnego kształcenia dzieci i młodzieży. Wyraźne umasowienie uczestnictwa w kulturze nastąpiło w dwudziestoleciu międzywojennym. Podejmowano coraz częstsze inicjatywy konsolidujące środowisko pisarskie w grupy i stowarzyszenia, powstawały czasopisma społeczno-kulturalne i literackie, niekiedy współpracujące z twórcami silnej w Łodzi awangardy plastycznej. W 1930 r. otwarto lokalną rozgłośnię radiową, konsekwentnie promującą autorów łódzkich. U schyłku lat 30. można też już mówić o funkcjonowaniu w mieście środowiska profesjonalnych badaczy literatury.

Specyfika łódzkiego życia społecznego znalazła swoje bezpośrednie odbicie w podejmowanych w utworach literackich tematach szczególnie ważnych dla lokalnej społeczności: realiów życia w wieloetnicznym kapitalistycznym mieście przemysłowym, konfliktów politycznych (tu zwłaszcza rewolucji lat 1905–1907 i okresu I wojny światowej) oraz nierówności ekonomicznych, ale też w nie zawsze wyszukanej rozrywce i sensacji. Łódź stała się już na początku dwudziestolecia międzywojennego największym, obok Warszawy, ośrodkiem wydawniczym propagującym literaturę popularną i to stanowiło o jej specyfice na mapie kulturalnej Polski.

Rozwój kultury lokalnej, w tym literackiej, przerwała druga wojna światowa, która przyniosła koniec Łodzi wielokulturowej.

Zawartość *Słownika kultury literackiej Łodzi do 1939 roku* jest wynikiem studiów nad ogromnym, często trudno dostępnym materiałem, rozproszonym po świecie, czego efektem może być zarówno prezentacja faktów i zjawisk całkowicie zapomnianych, jak i pominięcie albo mało szczegółowe przedstawienie innych. Artykuły pomieszczone w *Słowniku* mają charakter autorski. Różnorodność tematów i perspektyw nie pozwoliła na pełne ujednolicenie ich kształtu. Staraliśmy się jednak zadbać o zachowanie spójnej konwencji encyklopedycznej.

Pełna synteza kultury literackiej przedwojennej Łodzi nie jest zapewne nadal możliwa i stanowić może wyzwanie dla kolejnych badaczy. Towarzysząca artykułom bibliografia podmiotowa i przedmiotowa wraz ze wskazaniem obszernych zasobów zdigitalizowanych publikacji starych i trudno dostępnych w tradycyjnej formie – dają szansę podejmowania dalszych poszukiwań. Część przywoływanych w *Słowniku* tekstów literackich oraz wypowiedzi publicystycznych znalazła się w publikacjach: „*Budzi się Łódź...*”. *Obrazy miasta w literaturze do 1939 roku. Antologia*, red. K. Badowska, T. Cieślak, K. Pietrych, P. Pietrych, K. Radziszewska, Łódź 2020 i „*Budzi się Łódź...*”. *Obrazy miasta – między literaturą a publicystyką. Antologia, część II*, red. M. Kucner, A. Warda, K. Kołodziej, Łódź 2022.

RODZAJE HASEŁ

Podstawę *Słownika* stanowią hasła osobowe poświęcone twórcom pochodzącym z Łodzi bądź z Łodzią związanym. Uwzględniono biografie nie tylko tych pisarzy, którzy w Łodzi – przez całe swe życie lub w pewnym jego okresie – mieszkali i zawarli jej obraz w swych utworach, ale również tych, którzy żyjąc w Łodzi i współtworząc lokalne środowisko literackie, wybierali inne tematy bądź przeciwnie – utrwaliли obraz miasta w swej twórczości, choć nie byli z nim związani biografią, a znali je wyłącznie z krótkotrwałych pobytów, nierzadko podejmowanych wyłącznie w celu zebrania materiałów dotyczących przemysłowej metropolii. Hasła osobowe poświęcono także twórcom, którzy w Łodzi się urodzili, ale całe dorosłe życie spędzili w innych miejscach, a rodzinnego miasta nigdy nie uczynili tematem twórczości. Poza autorami uprawiającymi gatunki tradycyjnie uważane za literackie uwzględniono w *Słowniku* również osoby współtworzące lokalne życie literackie poprzez wydawanie pism o profilu artystyczno-literackim oraz powoływanie instytucji promujących i wspierających kulturę literacką miasta, uprawiających krytykę literacką, zbierających legendy o Łodzi bądź piszących eseje i reportaże o niej.

Utworki literackie wymieniano i omawiano w obrębie haseł autorskich, ale najważniejszym z nich poświęcono odrębne hasła. Zanalizowano obszerniej przede wszystkim rozgrywające się w Łodzi polskie i obce powieści wydane do 1939 r., a także pierwsze literackie obrazy miasta. Osobne hasła mają przedwojenne grupy literackie.

Drugą liczną grupę stanowią w *Słowniku* artykuły hasłowe poświęcone instytucjom, towarzystwom, gazetom i czasopismom, które współtworzyły życie literackie bądź miały na celu popularyzację literatury i literaturoznawstwa. Uwzględniono wśród nich m.in. wielojęzyczną prasę codzienną (zarówno polską, jak i rosyjską, niemiecką oraz drukowaną w jidysz), na łamach której ukazywały się utworki literackie, w tym powieści w odcinkach (pominięto jednak gazety stricte informacyjno-polityczne). Z obszaru zainteresowań nie eliminowano tzw. prasy brukowej i obiegu brukowego, uznając je nie tylko za istotny kontekst społeczny życia literackiego, ale i objaw ekspansji nowoczesnej kultury masowej oraz świadectwo poczytności literatury popularnej w robotniczym mieście. Wśród instytucji omówiono nie tylko biblioteki i księgarnie obsługujące rynek książki, ale też kawiarnie literackie, kabarety i teatry, przeżywające na początku XX w. okres bujnego rozwoju.

Hasła rzeczowe poświęcono też ważnym dla miasta zjawiskom i wydarzeniom społeczno-historycznym, które znalazły odzwierciedlenie w literaturze, m.in. rewolucji 1905 r. oraz wystawie rzemieślniczo-przemysłowej w 1912 r.

ZAWARTOŚĆ HASEŁ I PISOWNIA

Zawartość *Słownika* odzwierciedla wielokulturowość miasta, tzn. uwzględnia działalność ludzi kultury pochodzenia polskiego, żydowskiego, niemieckiego i rosyjskiego, a także twórczość w kilku językach. Nazwy i pojęcia z innych alfabetów (hebrajskiego, w którym zapisywano także teksty w jidysz, oraz rosyjskiego) transkrybowano na alfabet łaciński. Starano się dostosować pisownię do publikacji ukazujących się w języku polskim oraz ułatwić czytelnikowi odbiór utworów, stosując polską transkrypcję fonetyczną zapisu języka jidysz. Słowa hebrajskie transkrybowano w powszechnie obecnie używanej wymowie sefardyjskiej.

Ponieważ celem opracowania było ujęcie życia literackiego w okresie Łodzi wielonarodowej, zakończonym w 1939 r., koncentrowano się na podawaniu w hasłach informacji o życiu twórców i działalności instytucji literackich do momentu wybuchu II wojny światowej. Dane o powojennej aktywności osób i organizacji rekapitulowano w dużym skrócie.

STRUKTURA HASEŁ

Hasła osobowe konstruowano w ten sposób, by ich pierwsza część uwzględniała życiorys, a druga – działalność pisarską (literacką/wydawniczą). W podawaniu informacji starano się kłaść nacisk na aspekt łódzki, choć dostępne źródła nie zawsze pozwalały ustalić szczegóły dotyczące miejsca zamieszkania, lat życia, a nawet personaliów autorów ukrywających się pod pseudonimami. Nie w każdym przypadku udało się też ustalić autorstwo dzieł publikowanych anonimowo. Z pseudonimów pisarskich wymieniano w treści haseł jedynie najważniejsze. Do najważniejszych ograniczono też listę nagród przyznawanych omawianym autorom.

Daty podawane w nawiasach po tytułach dzieł odnoszą się – jeśli nie zaznaczono inaczej – do pierwszego wydania lub premiery, a nie do momentu opracowania czy ukończenia dzieła. Przy pracach obcojęzycznych podawano tytuł polskiego przekładu, a jeśli przekładu nie było – zamieszczano w nawiasie tłumaczenie tytułu.

W obrębie treści haseł stosowano odsyłacze w graficznej postaci →. Poprzedzają one nazwiska, tytuły i nazwy instytucji, które również mają w *Słowniku* osobne hasła.

Hasła opatrzone są bibliografią podmiotową i przedmiotową, podawaną w skróconym zapisie bibliograficznym i uporządkowaną chronologicznie według dat wydania publikacji. Stanowi ona efekt selekcji. W bibliografii podmiotowej pod hasłami osobowymi uwzględniano głównie twórczość poświęconą Łodzi, zwłaszcza w przypadku autorów bardzo płodnych. Wymieniono pierwodruk oraz wybrane kolejne wydania utworu. Bibliografia przedmiotowa zawiera najważniejsze oraz fundamentalne, a nierzadko jedyne publikacje z danego zakresu.

Aby umożliwić Czytelnikom lekturę omawianych utworów i dotyczących ich źródeł, wskazywano dostępność dzieł i opracowań online w bibliotekach cyfrowych. W odesłaniach uwzględniono przede wszystkim cztery takie cyfrowe biblioteki: Regionalia Ziemi Łódzkiej (baza funkcjonująca przy Wojewódzkiej Bibliotece Publicznej w Łodzi: <https://bc.wbp.lodz.pl/dlibra>), bibliotekę cyfrową Uniwersytetu Łódzkiego (<https://bc.ulib.uni.lodz.pl/dlibra>), portal Polona (stworzony przez Bibliotekę Narodową: <https://polona.pl>) oraz Repozytorium Cyfrowe Instytutów Naukowych (<https://rcin.org.pl/dlibra>); z kolei niezwykle cennym internetowym źródłem wiedzy na temat pisarzy żydowskich z Łodzią związanych była strona <http://yleksikon.blogspot.com/2020/> – dostęp do pozycji na tych portalach zweryfikowano na ostatnim etapie prac redakcyjnych (17.06.2022).

Na końcu każdego hasła podano inicjały autora, który je sporządził.

Materiały do *Słownika* pozyskano nie tylko z dostępnych już opracowań (podanych w bibliografii na końcu każdego hasła), ale też w toku poszukiwań w bibliotekach i archiwach polskich oraz podczas kwerend w przeprowadzonych w Izraelu (Izraelska Biblioteka Narodowa w Jerozolimie, Yad Vashem, Archiwum Kibucu Ein Harod, Centralne Archiwum Historii Żydów), Niemczech (m.in. Martin-Opitz-Bibliothek w Herne, Archiwum Ministerstwa Spraw Zagranicznych w Berlinie), Rosji (Rosyjska Biblioteka Narodowa w Petersburgu, Rosyjskie Państwowe Archiwum Historyczne) oraz w bazach United States Holocaust Memorial Museum. W Polsce nie zachowały się bowiem egzemplarze wielu ocenzonego podczas zaborów lub zniszczonych w czasie wojennej zawieruchy tytułów prasowych i książkowych. W rezultacie *Słownik* zawiera informacje o wielu nieznanych wcześniej autorach i dziełach literackich związanych z Łodzią.

Słownik kultury literackiej Łodzi do 1939 roku powstał w ramach programu Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego pod nazwą Narodowy Program Rozwoju Humanistyki w latach 2015–2021 nr 0100/NPRH4/H1a/83/2015 w zespole: Katarzyna Badowska, Tomasz Cieślak, Dariusz Dekiert, Karolina Kołodziej, Monika Kucner, Krystyna Pietrych, Krystyna Radziszewska, Magdalena Stefańska, Anna Warda, Ewa Wiatr.

Uzyskaliśmy również prace autorów niezwiązanych z programem: Bartłomieja Cieśli, Miłosza Hrycka, Joanny Jabłkowskiej, Jacka Ladoruckiego, Małgorzaty Leyko, Izabeli Olejnik, Karoliny Prykowskiej-Michalak, Philipa Schwartza, Anety Stawiszyńskiej.

Jesteśmy głęboko wdzięczni Piotrowi Pietrychowi za wnikliwe uwagi merytoryczne i opiekę redakorską.

Redaktorzy

AUTORZY HASEŁ

AS – Aneta Stawiszyńska
AW – Anna Warda
BC – Bartłomiej Cieśla
DD – Dariusz Dekiert
EW – Ewa Wiatr
IG – Irmina Gadowska
IO – Izabela Olejnik
JJ – Joanna Jabłkowska
JL – Jacek Ladorucki
KB – Katarzyna Badowska
KK – Karolina Kołodziej
KP – Krystyna Pietrych
KPM – Karolina Prykowska-Michalak
KR – Krystyna Radziszewska
MH – Miłosz Hrycek
MK – Monika Kucner
ML – Małgorzata Leyko
MS – Magdalena Stefańska
PS – Philip Schwartz
TC – Tomasz Cieślak

ALFABETYCZNY SPIS HASEŁ

Abel Theodore	23
Achrid	24
Adamczyk (Zaremba) Marian	25
Aescoly Weintraub Aron	25
Ajnenkiel Eugeniusz	26
Ajzenszlos (Eisenschloss) Alter	28
Alperin Aron	28
Althaus Paul	29
Antek z Bałut	30
Ararat	31
Auerbach Berysz	33
<i>Bałuty</i> Izraela Rabona	35
Banek Sigismund	36
Bartkiewicz Zygmunt	37
Baruchin Eli	39
<i>Bawelna</i> Wincentego Kosiakiewiczza	40
Bejs Jakow Farlag	44
Belmont Leo	45
Berman Lejb	47
Bi-Ba-Bo, kabaret	48
Biblioteki i wypożyczalnie książek w Łodzi	49
Błaszczkówna Zofia	56
Boguszewska Helena	56
Bolski Jerzy	57
<i>Bracia Aszkenazy</i> Izraela Joszui Singera	59
Braun Mieczysław	63
Bräutigam Robert	64
Breyer Albert	65
Broderson Mojżesz, Mosze	66
Bromberg-Bytkowski Zygmunt	68
Brzustowski (Brystowski) Chaim Jankiel	69
„Budowa”	70
Bunin Chaim Icchak	71

„Českoruské Listy”	73
Chad Gadja	74
Chruszczewski Stanisław	75
Chruścielska Krystyna (odsyłacz)	76
„Co Tydzień Powieść”	76
Czajewski Wiktor	78
Czajkowski Stanisław	79
Czapczyński Tadeusz	80
<i>Czerwone węże</i> Heleny Boguszewskiej	81
Częstochowska Szoszana Roza	82
Danielewicz Hersz, pseud. Herszele	84
<i>Demon</i> Kuzmicza	85
Dłużniewski Wiktor	86
Dobrzyński Konstanty	90
Dobrzyński Stanisław	91
Drewing Alexis	92
<i>Dzieje jednego pocisku</i> Andrzeja Struga	93
„Dziennik Łódzki” → Prasa łódzka w języku polskim	
Eichler Adolf	96
Elzenberg Henryk	97
„Di Epoche”	97
„Express Wieczorny Ilustrowany” → Prasa łódzka w języku polskim	
Fangrat Tadeusz	99
Flatt Oskar	99
„Folksblat” → Prasa łódzka w języku jidysz	
Frankental Mordechaj	100
„Freie Bühne”	101
<i>Friling</i>	102
Fryszman (Friszman) Dawid	103
Fuks (Fox) Chaim Lejb	105
„Fun der sedro”	106
Garfinkiel Fajwel, Feliks	107
Garlikowski Jan	107
Gawalewicz Marian	108
„Giewont”	110
Gips Jankiel Ber	112
Glisczyński Artur	113
„Głos Polski” → Prasa łódzka w języku polskim	

„Głos Poranny” → Prasa łódzka w języku polskim	
„Godzina Polski” → Prasa łódzka w języku polskim	
Goldhar Pinkas	117
Goldin Ezra	117
„Goniec Łódzki” → Prasa łódzka w języku polskim	
Grin-Najman Hinda	118
Grodek Jan	119
Grot Juliusz	120
Gundlach Rudolf	121
Gutman Majer Ber	122
 Habermann Eduard	 123
Hajkowski Zygmunt	123
Halpern Icchak	124
„Hasło Łódzkie” → Prasa łódzka w języku polskim	
„Hazomir”	124
Heimatliteratur	125
Herz Mieczysław	126
Hirschberg Emanuel	128
Horończyk Szymon	128
<i>Hotel Savoy</i> Josepha Rotha	130
 Icynger Izrael Ber	 134
„Ilustrowana Republika” → Prasa łódzka w języku polskim	
<i>Inni ludzie</i> Gustawy Jareckiej	134
Integer vitae	135
„Inzl”	136
Itkin Abram	137
Iwan (Even) Wolf Hersz	137
 Jagoszewski Mieczysław	 139
Janasowicz Icchak	140
Janowski Szymon	141
Jarecka Gustawa	142
Jasny Wolf	143
Jastrun Mieczysław	144
Jednodniówki łódzkie	145
Jeremski Józef	149
Jess Wilhelm	151
Joachimowicz Abram	152
Jung Idysz, grupa	153
„Jung-Idysz”, pismo	155

Kac Zysze	156
Kacnelson Icchak	156
Kaczka Jakub	158
Kahan Lazar	160
<i>Kamienica wielkiego miasta</i> Władysława Pawlaka	160
Kamiński Władysław	163
Kargel Adolf	164
Karpiński Światopełk	165
Kasprowicz Antoni	166
Komiksy Stanisława Dobrzyńskiego	167
<i>Komu się w Łodzi dobrze dzieje</i> Kuzmicza	170
Kosiakiewicz Wincenty	171
Kościelecki Lucjan	172
Kraśniański Aleksander	173
Król (Krul) Chaim	174
Księgarnie łódzkie	175
„Kultura Łodzi”	180
„Kurier Łódzki” → Prasa łódzka w języku polskim	
Kuzmicz	181
Laskowski Kazimierz	183
Lejb Miriam	184
Len Rafał	184
Leśmian Bolesław	186
Lewin Eugenia	188
Lipstein (Minc) Rahel	188
Literatura na łamach niemieckiej prasy	190
Literatura w Radiu Łódź	192
„Łodzer Folksblat” → Prasa łódzka w języku jidysz	
<i>Łodzer jugnt fon</i>	193
„Łodzer Morgenblat” → Prasa łódzka w języku jidysz	
„Łodzer Nachrichten” → Prasa łódzka w języku jidysz	
„Łodzer Togblat” → Prasa łódzka w języku jidysz	
„Łodzer Weker” → Prasa łódzka w języku jidysz	
„Łodzer Wicblat” → Prasa łódzka w języku jidysz	
Lodzerdeutsch	193
Lodzermensch	195
<i>Lokaut</i> Kazimierza Laskowskiego	197
Lubicz-Lisowska Krystyna	199
Lubicz-Zahorski Bolesław	200
Luboszycki Aron	201
<i>Ludzie na schodach</i> Rafała Lena	202
Lusternik Malkiel	203

Łapiński Stanisław Jan	206
„Łodzinskij Listok” → Prasa łódzka w języku rosyjskim	
Łódzka prasa ewangelicka	207
Łódzki Klub Literacki.	211
Łódzkie czasopisma satyryczno-humorystyczne dwudziestolecia międzywojennego.	211
„Łódzkie Echo Wieczne” → Prasa łódzka w języku polskim	
Łódzkie kawiarnie literackie	220
<i>Łódź Szaloma Asza</i>	223
<i>Łódź, Manchester polski</i> Henri Vimarda	225
„Łódź». Numer specjalny »Naszego Przeglądu«”	226
Madler Adam	228
„Majak”	229
Mandelbaum Jakow	231
Marrené-Morzkowska Waleria	231
Martynowski Stanisław.	233
Meteor, grupa.	234
„Meteor”, pismo.	235
Metzner Friedrich Gottlob	237
<i>Miasto proletariuszów (Łódź)</i> Iwana Timkowskiego-Kostina	237
Miciński Tadeusz	238
Miedziński Gustaw.	240
„Miesięcznik Żydowski”	240
Mieszkowski Antoni.	242
Milawski Hirs (Cwi)	243
Miller Jan Nepomucen.	244
<i>Mój wujek</i> Kuzmicza	245
Moszkowicz Ignacy	246
Müller August Hermann	247
„Myśl Pracy”.	247
Nagroda Literacka Miasta Łodzi.	249
„Najer Folksblat” → Prasa łódzka w języku jidysz	
Najman Jecheskiel Mosze	250
Nałęcz Jerzy	251
„Nasza Opinia”, numer specjalny poświęcony Łodzi.	252
Nelken Mojżesz	253
„Nowy Kurier Łódzki” → Prasa łódzka w języku polskim	
Nullus Andrzej.	254
Obarżanek (Obarzanek) Jankiel	255
Ochocki Adam.	256

„Odnowa”	257
„Ognisko Rodzinne”	258
<i>Der offgang</i>	260
„Der Ofłkum”	260
„Ofłn Literariszn Horizont”	261
Okrutny Józef	262
<i>Opis miasta Łodzi</i> Oskara Flatta	263
Opoczyński Perec	264
„Der Os”	266
„Osnowa”, Grupa Literacko-Artystyczna	268
„Osnowy Literackie”	269
Ożogowska Hanna	270
<i>Paweł Łódzia</i> Kubowicz Wiktora Dłużniewskiego	272
Pawlak Władysław	274
Perlmuter Abram	276
Piechal Marian	277
Piłsudski Józef	278
Pliat Icze Majer	280
<i>Podróż po Polsce</i> Alfreda Döblin	280
Potasz Rikuda	283
Poznański Alfred	284
„Prace Polonistyczne”	284
Prasa łódzka w języku jidysz	286
Prasa łódzka w języku polskim	293
Prasa łódzka w języku rosyjskim	303
„Prądy”	307
Przedborska Maria	310
Rabinowicz Chana	313
Rabon Izrael	313
Rachalewski Stanisław	315
Radoszycki Icchak Hersz	316
Raymond Bruno	317
„Republika”, dziennik → Prasa łódzka w języku polskim	
„Republika”, Wydawnictwo	318
Rewolucja 1905 r.	319
Reymont Władysław Stanisław	323
Rowiński Władysław	326
„Rozwój” → Prasa łódzka w języku polskim	
Ruch esperancki w Łodzi	327
Rudnicki Lucjan	330
Rzewski Aleksy	331

Sachs Marceli	332
Sapociński Stanisław.	333
Sarnecki Tadeusz	333
Schillerkreis	334
Schultz Carl Heinrich.	335
„S’feld”	336
Siedlecki Adam.	337
Skwarczyńska Stefania	337
Sowiński Kazimierz	338
Starkman Adolf	340
Starski Julian/Ludwik	341
Stawarska-Stolarzewiczowa Halina	344
Stolarzewicz Ludwik.	345
Strug Andrzej	346
Sutorowski Jan	348
Syndykat Dziennikarzy Polskich w Łodzi / Syndykat Dziennikarzy Łódzkich. . .	349
Szajewicz Symcha Bunim	350
Szandlerowski Antoni	351
Szeftel Benedykt	352
Szmulewicz Elimelech	353
Szpigel Jeszajahu.	354
„Szweln”	355
„Świat”	356
„Tańczący Ogień”	358
Teatr niemiecki w Łodzi	359
Teatr polski w Łodzi	361
Teatr żydowski w Łodzi	365
„Tel-Awiw”	368
Teplitzka Berta	369
Timofiejew Grzegorz	370
„Tojz Rojt”	370
Tom Konrad.	371
Towarzystwo Literatów i Dziennikarzy Polskich w Łodzi	372
„Trit”	372
<i>Trójkąt Baphometa</i> Jerzego Nałęcz	373
Trunk Jechiel Jeszaja.	375
Tuwim Irena.	376
Tuwim Julian	377
„Tygodnik Łódzki” (1918)	380
„Tygodnik Łódzki” (1922–1924)	380

Uger Szaja	382
Ulinower Miriam	383
Wandurski Witold	385
Wassercug Dorota (Dora)	386
Will Julian	387
<i>Wir</i> Mariana Gawalewicz	388
Wittlin Józef	389
Wojnarowska Zofia	390
Wołowski Michał	392
<i>Wśród kąkolu</i> Walerii Marrené-Morzkowskiej	393
Wydawnictwa łódzkie	396
„Wymiary”	399
<i>Wyprawa do Ameryki</i> Wiktora Dłużniewskiego	403
Wystawa rzemieślniczo-przemysłowa, 1912	406
Zapolska Gabriela	408
Zawieyski Jerzy	410
Zelkowicz Józef	411
<i>Ziemia obiecana</i> Władysława Stanisława Reymonta	413
Zimmermann Heinrich	417
<i>Złe miasto</i> Zygmunta Bartkiewicza	418
„Złoty Róg”	419
Zonenberg Pinchas	420
Związek Żydowskich Literatów i Dziennikarzy w Łodzi	421
Zylbercwajg (Zilbertsvayg) Zalmen	422
Zytman Dawid	423
<i>Życie łódzkie. Jednodniówka</i>	425
Żydowskie salony literackie	426
Żytnicki Hersz Lejb	430